

Gügümler Maşrapalar

GÖRSELLER: ADELL ARMATÜR KOLEKSİYONU

Maşrapalar Kulplu su kapları olan maşrapalar, Anadolu'da çok eski devirlerden beri kullanılmıştır. Genellikle kalaylanmış bakırdan olup sarı-pirinç alaşımından yapılmışları da vardır. Saray işi "Eser-i İstanbul" ve Rumeli işi "tombak" türünden maşrapalar gerçek birer sanat eseridir.

Hayrat olarak yaptırılan çeşme ve sebillerin mîmârî taş yapılarında, tekkelerde, sıbyan mektebi olarak bilinen ilkokullarda uygun bir köşeye yerleştirilmiş musluklu su küplerinden su almak için maşrapalar kullanılmıştır. Evlerde çeşmelerden alınan veya sakaların getirdiği sular, toprak su küplerinde muhâfaza edilirdi. Küpten su almak veya çamaşır yıkarken leğene su koymak için büyük kulplu bakır maşrapalar bir dönem her evin vazgeçilmeziydi.

Bakırcılığın yoğun olarak yapıldığı Osmanlı coğrafyasında, Rumeli'de üzerleri kalem işçilikle süslenmiş,

bitkisel motiflerle bezenmiş Bosna işi maşrapalar gibi, Tokat, Kastamonu, Bursa gibi şehirlerde yapılan maşrapaların da kendilerine özgü karakteristik özellikleri bulunmaktadır.

Edirne işi Çingene Çeribaşı maşrapasının yapı îtibârıyla özel bir yeri vardır. Pirinç maşrapaların üzerine işlenmiş bitkisel motifler dikkati câliptir. Ayrıca bu maşrapalarda çeşitli hayvan figürlerine nâdir de olsa tesâdüf edilmektedir.

Maşrapaların üzerlerinde bâzen sâhibinin bâzen yapan ustanın mühür gibi kazanmış hâlde isimleri, yapıldığı târih, birtakım beyitler, iyi dilek temennîleri yazılıdır. Yazılar Osmanlı Türkçesiyle, Rumca, Ermenice, İbrânice gibi farklı dillerde olabilmektedir. Yine farklı dinlere âit birtakım alâmetler, uzun ömrü tasvir eden hayat ağacı-servi motifleri, gemi resimleri, ay yıldız sembolleri, bolluk bereket kaynağı olarak stilize iş-

lenmiş kuş, inek figürleri maşrapaların üzerinde görülen süslemelerdir.

Ayrıca bâzen maşrapalar hayır için yaptırılıp câmi, kilise veya başka yerlere halkın kullanması için hediye edilmiştir. Meselâ Adell Koleksiyonu'nda bulunan bir maşrapanın üzerinde Latin alfabesiyle "Magia P. ve 1892" yazılı olup haç işâreti bulunmaktadır. Yine üzerinde Osmanlıca, "İçin efendiler için, afiyet olsun." yazan bakır maşrapanın, o dönem için bir lokanta veya şerbetçide kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Günümüzde maalesef maşrapa kültürü evlerimizden kaybolmuştur. Yeni nesillerimiz maşrapaları bilmemektedir. Ne mutlu ki sevindirici olarak geleneksel Anadolu mutfağından örnekler sunan sayıları son derece az bâzi lokantalarda veya kebabçılarda şerbet ve ayran ikramları maşrapalarla yapılmaktadır.

Güğümler Anadolu'da çeşme kültürünün en önemli öğelerinden biri olan güğümler, taşıma kulplu ve kapaklı mâdenî su kaplarıdır. Eski dönemlerde evlerde su tesîsâtı olmadığından kullanma ve içme suyu ihtiyacı köy, mahalle, sokak çeşmelerinden güğümler vâsıtasıyla sağlanmaktaydı.

Evin genç kızları, yeni gelinler çeşmeden eve güğümle su taşırlardı. Güğümler baş ve omuz arasında veya bel kısmına oturtularak taşınırdı. Türkülere mevzû olan birçok aşk hikâyesi, çeşme başından güğüm yâhut testiyle su alma zamanlarında yazılmıştır.

Güğümler ayrıca evlerde sıcak su temîninde kullanılırdı. Ateşin veya sobanın üzerinde biteviye bekletilen güğümlerdeki su, mutfak işlerinde, günlük temizlikte, abdest ve gusûlde kullanılmaktaydı. Hatta ocak başında hazır tutulan güğümler için çeşitli mâniler de söylenmiştir: *"Kaynıyor işte bizim su güğümü / Siz buna hamlediniz güldüğümü."* Evlilik çağına gelen kızların çeyiz takımları hazırlanırken içinde mutlaka birkaç takım gusûl güğümü, şerbet güğümü olmasına dikkat edilmiştir. Şerbet güğümleri, mevlîd-i şerif okunurken şerbet ikramlarında kullanılmıştır.

Her yörenin güğümleri, kendi bölgesine göre biçimsel özellikler göstermektedir. En meşhurları; Trabzon, Bolu-Gerede, Tokat, Kastamonu, Kayseri, Erzurum, Erzincan, Mardin, Siirt ve Bosna işi güğümlerdir. Bâzen güğümlerin üzerinde çeşitli beyitler, temennîler de yazar. Kastamonu işi bakır bir güğüm, bu bakımdan ilginçtir: *"Bu güğümden su şifâlar olsun / Eğer dahi kâfir içerse İslâm'la müşerref olsun / 1266/ Cümle içene hakkında hayır olsun / Fetoğlu Hüseyin Ağa tûl-i ömrüyle muammer olsun."*

—ERCAN TOPÇU

